

Libris .RO

Respect pentru oameni și cărți

IONEL MOHÎRȚĂ

INTRODUCERE ÎN PSIHOTANATOLOGIE

CĂLĂTORIA CONȘTIENȚEI PRIN MOARTE

EDITURA HERALD

București, 2018

CUPRINS

Introducere	7
Un scurt istoric al psihotanatologiei	18
Moartea în viziunea înțelepciunii antice	35
Teoria lui Platon despre moarte	45
Cartea tibetană a morților	57
Simboluri ale morții în mitologii	63
Ipoteza sufletului supraviețuitor	92
Descrierea procesului morții	98
Cercetări asupra imaginilor bioelectrografice post-mortem	117
Obiectul și câmpul tematic al psihotanatologiei	126
Studii moderne psihotanatologice	131
Confruntarea cu moartea	137
Conștientizarea semnificației morții în procesul individuării	144
Stagnarea în procesul de dezvoltare a Eului	152
Studiu de caz în suferința de pierdere	160
Forme amplificate de conștiență	165
Transformarea energiilor spirituale în labirintul morții	175
Criterii de clasificare a experiențelor la limita morții	186
Cazuri celebre în experiențele de moarte iminentă	197
Frica de moarte	213
Viața de dincolo – o realitate?	218
Terapii psihotanatologice	224
Tanatoterapia - Vladimir Baskakov	235
Procesul Memoriei Adânci	237
Proiectologia	255
Respirația Pneuma (respirația spiritului)	262
Concluzii	269
Bibliografie	272

UN SCURT ISTORIC AL PSIHOTANATOLOGIEI

Călătoria conștiinței în transa șamanică

Șamanul desăvârșit trebuie să fie serios, să aibă tact, să știe să-și convingă anturajul: el trebuie, mai presus de orice, să nu se arate mândru, îngâmfat, mândru. Trebuie să se facă simțită în el o forță interioară care nu șochează dar care, dimpotrivă, are conștiința puterii pe care o posedă.

W. Sieroszewski

Șamanismul este o religie animistă, primitivă, veche de peste opt mii de ani, apărută pe undeva prin Siberia și răspândită apoi în China, Japonia și în sud-estul Asiei, care are la bază credința că slujitorii cultului pot influența spiritele bune sau rele printr-un ritual special, manifestat prin extaz religios, prin dansuri și prin formule magice, practicate și astăzi de unele populații din nordul și centrul Asiei, de diverse triburi de eschimoși și de indieni din America de Nord, din America de Sud, din Indonezia și din Africa.

Prin cuvântul „șaman” se înțelege magician, vrăjitor, *medicine-man* sau persoană extatică. Șamanul este socotit vindecător, asemeni tuturor vracilor, și fahir, asemeni tuturor magicienilor, primitivi sau moderni.

Dar el este – precizează M. Eliade –, în plus, psihopomp (prinde sufletul nevăzut al răposatului, ducându-l la noua locuință) și poate fi și preot, mistic și poet. Cuvântul vine din limba rusă: *tungus*, *șaman*.

Șamanii nu formează o clasă socială deosebită, un fel de sacerdoțiu, cum ar urma să fie după rolul pe care-l îndeplinesc. Ei aparțin tuturor treptelor sociale și nu sunt numai bărbați, ci și femei. De restul muritorilor se deosebesc prin portul lor curios, constând dintr-o casă de piele, cizme și tot felul de bucăți de sticlă, de tinichea, de piei de animale, capete de șerpi, piei împăiate, labe de urs sau de vulpe, gheare de vultur etc. atârinate de casă, ca embleme magice.

Trăirile șamanice ne dezvăluie subtextul nevorbit, tiparele care există în viețile noastre; ele ne arată conexiunile pe care alte mijloace terestre nu le pot evidenția. Învățăm să citim și să recunoaștem mesajele subtile codificate în sufletul nostru sau primite de acesta. Învățăm cum să facem aceasta, devenind conștiinți nu numai de realitatea fizică – lumea perceptibilă prin simțurile noastre –, ci și de realitatea subtilă a lumii spirituale care o înconjoară pe cea dintâi. *Cel care trece în timpul vieții prin tehnici extatice, puntea primejdioasă care leagă cele două lumi și pe care doar morții se pot încumeta să calce, se poate numi șaman*. Prin extinderea capacităților sale mentale el cunoaște sufletul în amănunțime, îl poate „vedea” și vindeca. Prin accesul la această stare de supraconștiință el realizează transcenderea și cosmizarea.

Călătoria șamanică se deosebește de experiența din apropierea morții sau de alte situații traumatice de expulzare a sufletului, deoarece șamanul pătrunde întotdeauna în mod voluntar în lumile de dincolo, având un anumit scop, folosind rute specifice și călătorind pe un teren deja marcat, unde întâlnește spirite cunoscute. Deși aceste călătorii se pot desfășura în diferite moduri, ele nu sunt efectuate la întâmplare.

Șamanii călătoresc în lumile de dincolo într-o stare diferită de conștiință față de cea pe care o trăim în viața cotidiană. În timpul vieții, ființele umane își modifică forma de conștiință, în mod chiar

dramatic, în funcție de necesități. Principalele forme de conștientă sunt următoarele:

- ▶ Absorbția totală (fără un simț al separării între sine și ceilalți, ca în extazul mistic);
- ▶ Concentrarea intensă (atunci când se cântă la un instrument);
- ▶ Conștiența vigilentă (în timpul conducerii unui autovehicul sau atunci când căutăm ceva);
- ▶ Starea de visare cu ochii deschiși (fantezie voluntară);
- ▶ Conștiența obișnuită (atunci când ne plimbăm sau efectuăm acțiuni simple);
- ▶ Conștiența în stare de dispariție treptată (involuntar, în timpul bolii sau somnolenței);
- ▶ Somnul (cu diferite densități ale conștienței);
- ▶ Inconștiența (coma; se mențin numai funcțiile vitale involuntare);
- ▶ Moartea (încetarea stării de conștientă din punct de vedere fizic).

Drogurile pot fie intensifica, fie diminua conștiența, acțiunea lor având diferite grade de intensitate. Folosirea de către șamanii tradiționali a plantelor cu capacitate de inducere a stării de transă determină suprimarea stării de conștientă a trupului, dar mărește gradul de conștientă a sufletului.

Starea de conștientă a șamanului în timpul șamanizării a fost adesea descrisă ca „transă” sau „extaz”, termeni care pot induce în eroare, deoarece „transa” implică o conștientă redusă, iar „extazul”, o conștientă exaltată, o trăire psihică intensă sub influența unor ritualuri. Aceste expresii au fost născocite de cei care nu sunt șamani, deoarece reprezintă descrieri ale modului în care observatorul vede șamanismul: șamanul dansează și cântă tare (extaz); șamanul cade la pământ și rămâne nemișcat (transă). Niciunul dintre termeni nu este realmente corect. Extazul nu reprezintă întotdeauna o caracteristică a ședinței șamanice; șamanul poate traversa, de asemenea, stări

de teamă, de speranță, de bucurie, de mirare, de nesiguranță și de încredere.

Pentru a descrie starea în care șamanii traversează cele trei lumi, prin zborul sufletului, Michael Harner¹ a sugerat termenul de „stare șamanică a conștienței”, sau SSC, care reprezintă o formulare mai bună decât „transă” sau „extaz”.

În lucrarea *Istoria religiunilor lumii*, scrisă de Irineu Mihălcescu în 1946, sunt descrise obiceiurile șamanice, din care amintim:

„Pentru șaman important este dialogul cu duhurile: duhul tai-galei, duhurile animalelor, duhurile strămoșilor... Șamanul acționează cu ajutorul acestor duhuri, influențează asupra voinței lor prin descântecul său magic. Ridicându-se sau coborând prin arborele universal, el obține acces în lumea spiritelor. Dacă șamanul posedă cunoștințe temeinice, el supune voinței sale, prin descântecul, spiritul întâlnit în cale, iar energia lui o folosește pentru obținerea acelui scop, pentru care a purces în călătoria sa mistică. După cum e caracteristic pentru universul magiei și al farmecelor, nu propria voință și dragostea reciprocă sunt hotărâtoare pentru „un contact” reușit, ci reproducerea formulelor și îndeplinirea ritualurilor magice. Nu apare întrebarea: îl iubește, oare, șamanul pe duh sau duhul pe șaman? Are loc o ciocnire de voințe, de puteri.

Practic vorbind, spiritele sunt cele mai importante realități ale acestor oameni în viețile lor mundane și de aceea sunt și numite „animiști”, ceea ce înseamnă închinători la spirite. Există trei feluri de spirite în animism:

Ancestrale: spiritele strămoșilor morți, despre care se crede că sunt prezenți și se preocupă de binele respectivului trib sau familie în vreun fel.

Spirite ale naturii: asociate cu fenomenele naturii (tunete, furtuni, secete sau altele asemenea) și cu obiectele neînsușite (cum ar fi stânci, râuri, copaci, etc.).

1 *The Way of the Shaman*, New York, Harper&Row, 1980.

Respect p *Animale*: ei consideră că orice animal are un spirit.

Pentru alungarea duhurilor rele sau pentru îmbunarea lor șamanii acționează noaptea, după un anumit tipic: se așază în jurul focului, fumează și bat într-o tobă până când sunt apucați de spasme, încep să gesticuleze violent, sar agitați în jurul focului, strigă spiritele, le amenință, le conjură, le pun întrebări, ascultă cu luare aminte la preținsele lor răspunsuri, mai trag câteodată cu lăcomie din pipă, iar aleargă și strigă până ce, în sfârșit, cad la pământ, lipsiți cu totul de conștiență și de puteri.

Cât timp stau căzuți în nesimțire se crede că sufletul îi părăsește, ia forma unui animal și se duce la locuința spiritelor, spre a-l conjura pe spiritul care face rău celui pentru care intervine șamanul ca în viitor să nu-i mai facă niciun rău. Când își revin în simțiri, li se dă plata, căci reprezentăția e sfârșită. Dacă spiritele persistă în răutatea lor, reprezentăția se repetă de mai multe ori. Înărurirea pe care o exercită aceste practici superstițioase asupra nervilor celor care apelează la intervenția șamanilor este atât de puternică, încât face ca adesea să se vindece boli grele, să se opereze schimbări în sufletul credincioșilor, într-un cuvânt să se producă adevărate minuni. Sufletele șamanilor sunt socotite ca având un grad mai înalt de putere și de răutate, de aceea sunt temute în chip deosebit.

În inițierile și transele șamanice puntea îngustă „ca firul de păr” simbolizează trecerea spre cealaltă lume, însă nu neapărat spre Infern; doar păcătoșii nu izbutesc să treacă puntea, căzând în prăpastie. Mircea Eliade¹ apreciază că trecerea unei punți foarte înguste, dintre două regiuni cosmice, semnifică și trecerea de la un mod de existență la un altul: de la neinițiat la inițiat sau de la „viu” la „mort”.

Ca moartea, extazul cuprinde o „mutație” pe care mitul o înfățișează, plastic, printr-o trecere primejdioasă. Simbolismul punții funerare este universal răspândit și depășește ideologia și mitologia șamanice, fiind legat, pe de o parte, de mitul punții (sau al arbore-

1 Șamanismul și tehnicile arhaice ale extazului, ed. Humanitas 1997, p. 196.

lui, sau al lianei etc) care înlesnea odinioară legătura dintre Pământ și Cer și care le îngăduia oamenilor să comunice fără greutate cu zeii, iar pe de altă parte, de simbolismul inițiat al „porții strămte” sau al „trecerii paradoxale”. M. Eliade¹ susține că ne aflăm în prezența unui complex mitologic care cuprinde următoarele teme constitutive:

- a) *in illo tempore*, în vremurile paradiziace ale omenirii, exista o punte care lega Pământul de Cer și pe care se putea trece fără greutate dintr-o parte în alta, pentru că nu exista moarte;
- b) după întreruperea comunicării lesnicioase dintre Pământ și Cer, nu s-a mai trecut puntea decât „în minte”, adică în moarte sau în extaz;
- c) trecerea este anevoioasă, adică este plină de piedici, și nu toate sufletele pot ajunge dincolo; trebuie să înfrunte demonii și monștrii care așteaptă să devoreze sufletul, sau puntea se subțiază asemenea tăișului de brici sub pașii ticăloșilor etc.; numai cei „buni” și mai ales cei inițiați pot trece puntea fără greutate (ultimii cunosc oarecum drumul, pentru că au fost supuși morții și învierii rituale);
- d) anumiți privilegiați izbutesc să treacă totuși puntea în timpul vieții, fie în extaz, ca șamanii, fie „de nevoie”, precum unii eroi, fie în chip „paradoxal” prin „înțelepciune” sau prin inițiere.

Simbolismul „porții strămte” sau cel al „punții primejdioase” este legat de simbolismul a ceea ce M. Eliade² a numit „trecerea paradoxală”, pentru că se dovedește uneori a fi o imposibilitate sau o situație fără ieșire. Candidații șamani se găsesc uneori într-o situație, în aparență, disperată: trebuie să treacă „pe unde se întâlnesc ziua cu noaptea” ori să găsească o ieșire într-un zid ori să urce la Cer printr-o gaură care nu se deschide decât pentru o clipă, să se strecoare printre

1 Șamanismul și tehnicile arhaice ale extazului, ed. Humanitas 1997, p. 440.

2 Idem, p. 442.

Respo două pietre de moară care se mișcă întruna, printre două stânci care se bat cap în cap sau printre fălcile unui monstru. „Toate aceste imagini mitice arată, poate, nevoia de a trece dincolo de contrarii, de a abolii polaritatea propriei condiții umane, pentru a ajunge la realitatea ultimă. Cine vrea să ajungă din această lume în cea de dincolo sau să se întoarcă, trebuie s-o facă în intervalul unidimensional și atemporal care desparte forțele înrudite, dar contrare printre care nu se poate trece decât într-o clipă. În mituri, trecerea „paradoxală” arată tocmai că acela care izbutește a depășit condiția umană: el este un șaman, un erou sau un spirit, pentru că trecerea „paradoxală” nu poate fi înfăptuită decât de un spirit”¹.

Trecând în extaz puntea primejdioasă care leagă cele două lumi și pe care doar morții se pot încumeta să calce, șamanul arată, pe de o parte, că este „spirit”, iar pe de altă parte încearcă să refacă „legătura” care există în *illo tempore* între această lume și Cer; de fapt, după cum afirmă M. Eliade², ceea ce șamanii fac în zilele noastre în extaz putea fi făcut de toate ființele omenești *in concreto*, la începutul timpurilor; toți urcau la Cer și se întorceau apoi pe Pământ, fără a fi nevoiți să ajungă la transă. Extazul reactualizează, provizoriu și pentru un număr restrâns de persoane (șamanii), starea primordială a întregii omeniri.

Nota distinctivă a inițierilor șamanice este credința că spiritul protector poate fi câștigat printr-un efort ascetic în singurătate. Asceza șamanică urmărește anihilarea personalității profane a novicei, cu alte cuvinte, moartea sa inițiativă; în multe cazuri, această moarte este anunțată de extazul, transa sau pseudoinconștiența în care intră candidatul. Inițierile vizează transformarea spirituală a neofitului și de aceea sunt exerciții transpersonale. M. Eliade consideră că singurătatea novicei în sălbăticie echivalează cu o descoperire personală a sacralității cosmosului și vieții animale. Întreaga natură se dezvăluie ca hierofanie. Trecerea de la existența profană în comunitate la exis-

1 *Introducere în psihologia orientală*, I. Mânzat, L. Radu-Geng, 2002, p. 24.

2 *Șamanismul și tehnicile arhaice ale extazului*, ed. Humanitas 1997, p. 443.

tența sanctificată prin întâlnirea cu zeii sau cu spiritele echivalează cu o experiență transpersonală. Se poate interpreta „haosul” psihic al viitorului șaman ca pe un semn că omul profan „se dizolvă” și că se pregătește nașterea unei noi personalități, dincolo de condiția existențială profană. În timpul aventurilor în lumea cealaltă, care urmează transfigurării sale mistice, viitorul șaman a întâlnit câteva personaje semidivine, având formă umană sau animală, și fiecare i-a dezvăluit doctrine sau l-a învățat secretele artei vindecării. Când s-a trezit în iurta sa, înconjurat de rude, era inițiat, trecuse printr-o experiență transpersonală și putea să șamanizeze¹.

Șamanul devine astfel un model exemplar de personalitate pentru restul comunității, întrucât a realizat transcenderea și cosmizarea, și prin aceasta a devenit asemănător cu spiritele sau ființele supranaturale.

Este interesant relevarea rolului extraordinar al memoriei în procesul inițierii șamanice. Unii șamani pretind chiar că pot să-și amintească existențele anterioare. P. Radin² relevă date interesante referitoare la memoria existenței prenatale la șamanii nord-americani. Se constată, așadar, o aprofundare a experienței morții inițiatice și, în același timp, o întărire a memoriei și a tuturor facultăților mentale. Șamanul se singularizează prin faptul că a reușit să integreze în conștiență un număr considerabil de experiențe (similar cu sistemul COEX al lui Stanislav Grof) care, pentru lumea profană, sunt rezerve viselor, nebuniei sau stărilor post-mortem. Șamanii sunt considerați ca ființe sau persoane superioare, întrucât puterile lor magice și mistice se traduc prin extinderea capacităților lor mentale. Șamanul este omul care știe și care își amintește, adică cel care înțelege misterele vieții și ale morții; pe scurt, el este omul care împărtășește condiția spiritului. El nu este numai un extatic, ci și un contemplativ, un

1 Eliade, M. (1995), *Mefistofel și androgenul* (Paris, Gallimard, 1959), Ed. Humanitas București, p. 122.

2 *The Road of Life and Death* (New York, 1945, pp. 8-10).

gânditor care meditează. M. Eliade¹ este atât de entuziasmat de forța spirituală a șamanului, încât afirmă: „În civilizațiile ulterioare, «filosoful» va fi recrutat dintre aceste ființe pasionate de misterele existenței și înclinate, prin vocație, spre cunoașterea vieții interioare”.

Se întâlnesc ritualuri șamanice care atestă capacități transpersonale și transconștiente, precum și realizări parapsihologice comparabile cu cele ale fahirilor indo-tibetani sau ale „doctorilor” australieni în cele două Americi și în Siberia. Peste tot însușirea puterilor paranormale apare ca rezultat al experiențelor transpersonale de moarte și înviere mistică, al comunicării lor cu zeii, demonii și suflete morților, al tehnicilor de demonizare și transă (simulată sau reală).

Tot ceea ce este legat de suflet și de existența sa, pe pământ sau pe lumea cealaltă, ține numai de puterile șamanului. Datorită propriilor sale experiențe preinițiatice și inițiatice, șamanul cunoaște drama sufletului omenesc, instabilitatea și precaritatea sa; el cunoaște, de asemenea, primejdiile care îl amenință și ținuturile unde poate fi dus. Dacă vindecarea șamanică implică extazul, este tocmai pentru că boala este socotită o alterare sau o înstrăinare a sufletului. Șamanul este marele specialist în materie de suflet omenesc; numai șamanul îl poate „vedea”, căci el îi cunoaște și „forma” și „funcțiile”².

M. Eliade arată că documentele de care dispune cu privire la visele șamanilor demonstrează convingător că este vorba despre o inițiere și nu despre halucinații anarhice sau despre o fabulație strict individuală. Acest fapt, crede Eliade, pune pe o temelie mai sigură problema psihopatiei șamanilor. Psihopat sau nu, viitorul șaman trebuie să treacă anumite probe inițiatice și să primească o instruire complicată. Numai această dublă inițiere – extatică și didactică – este aceea care îl transformă pe neofit dintr-un eventual psihotic sau nevrotic într-un șaman recunoscut de grupul social.

1 Nașteri mistice, Ed. Humanitas 1995, p. 136.

2 Eliade, M. (1997), *Șamanismul și tehnicile arhaice ale extazului*, Ed. Humanitas București, p. 206-207.

Ake Ohlmarks¹ explică șamanismul siberian prin fenomenul isteriei arctice și ajunge să facă deosebirea între un șamanism arctic și un șamanism subarctic, după intensitatea maladiei mentale a reprezentanților lor. În opinia acestui autor, șamanismul ar fi fost la origine un fenomen exclusiv arctic, datorat influenței mediului cosmic asupra labilității nervoase a locuitorilor din regiunile polare. Frigul excesiv, nopțile lungi, pustietatea și singurătatea, lipsa vitaminelor etc. ar influența funcțiile neuropsihice ale populațiilor arctice, provocând fie maladii mentale (isteria arctică, *meryak*, *menerik* etc), fie transe de tip șamanic. Singura deosebire dintre un șaman și un epileptic – după Ohlmarks – ar fi aceea că ultimul nu-și poate provoca transa printr-un act de voință.

În zona arctică extazul este un fenomen spontan și organic; numai în această zonă se poate vorbi despre un „șamanism major”, despre ceremonia care se termină cu o transă cataleptică reală, în timpul căreia se crede că sufletul părăsește trupul și călătorește în sferele cerești sau în regiunile infernale subterane. În regiunile subarctice, șamanul, nemaifiind victimă a opresiunii cosmice, nu dobândește spontan o transă reală și se vede silit să-și provoace semitransă cu ajutorul drogurilor sau să asimileze o călătorie a sufletului².

Ulterior, chiar Ake Ohlmarks recunoaște că șamanismul nu trebuie considerat doar ca o maladie mentală, fenomenul fiind mult mai complex. M. Eliade³ susține că pretinsa origine arctică a șamanismului nu rezultă neapărat din labilitatea nervoasă a populațiilor care trăiesc aproape de pol sau din maladiile specifice Nordului. Faptul că asemenea maladii apar întotdeauna în legătură cu vocația vracilor-vrăjitori nu este deloc surprinzător. Ca și bolnavul, omul religios este proiectat la un nivel vital capabil să-i reveleze datele esențiale ale existen-

1 Ohlmarks, A. (1939), *Studien zum Problem des Schamanismus*, Lund, Copenhaga, p. 20.

2 *Idem*, p. 100, 122.

3 Eliade, M. (1997), *Șamanismul și tehnicile arhaice ale extazului*, Ed. Humanitas București, p. 41.